

УДК 338.242.2

DOI: <https://doi.org/10.32782/2415-3583/26.7>**Ільченко В.М.**

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри підприємництва та економіки підприємства
Університет митної справи та фінансів
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5414-1429>

Пістунова В.О.

студентка
Університет митної справи та фінансів

МОЖЛИВОСТІ ФІНАНСУВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

В статті розглядається соціальне підприємництво як інноваційна ланка українського бізнесу, яка спроможна вирішувати соціальні проблеми через інноваційні, соціальні та економічні рішення. Досліджено питання про фінансування такої діяльності з боку урядових і неурядових організацій. Враховуючи сучасні складні умови функціонування установ та організацій в Україні під час періоду воєнного стану, розглянуто заходи з організаційно-інформаційної та фінансової підтримки соціальних підприємств, які надають вітчизняні й міжнародні організації, держава та інші установи. Наведено проблеми, які заважають швидкому розвитку соціального підприємництва в країні і перешкоджають пошуку альтернативних варіантів фінансування та їх дієвому використанню. Запропоновані заходи створення можливостей для розвитку соціального підприємництва в Україні, їх приклади, як платформи краундфандингу, та методи фінансового розвитку в докризовий та після кризовий період.

Ключові слова: соціальне підприємництво, фінансове забезпечення, фінансові інструменти, державна підтримка, інвестиції, краундфандинг.

Постановка проблеми. Основна мета СП спрямована на розв'язання важливих соціально значущих проблем, здійснення перетворень, і тільки після цього отримання прибутку. Розвиток соціального підприємництва дуже гальмується через подолання наслідків епідемії Covid-19 та російську агресію, які спричиняють економічну кризу в країні, руйнуванням різних форм власності, великих підприємств, порушенням логістичних ланцюгів та зниженням кількості і працездатності населення. Деякі підприємства переглянули свої бізнес-моделі, або перемістилися на безпечні території, але більша частка залишилася тих, хто вимушений припинити свою господарську діяльність. Для підприємств існує державна програмна підтримка, але вона не є доступною та можливою для всіх механізмів соціальних підприємств. Для їх подальшого розвитку необхідне створення сприятливих умов для власних можливостей підприємств та міжнародна підтримка. Незважаючи на соціальну місію СП, важливість її створення, фінансування таких підприємств в сучасній країні є великою проблемою. Через важливість функціонування соціального підприємництва для населення та держави, залучення фінансових ресурсів для забезпечення розвитку стає головним питанням. Потенційні інвестори, краундфандингові платформи-сучасні способи вирішення цього питання, яке є важливим не лише для розвитку СП в Україні, а й для розвитку національної економіки в цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання соціального підприємництва на сьогоднішній день досліджують багато європейських та вітчизняних науковців. Проблеми розвитку соціальних підприємств в умовах кризових явищ розглядали І. Вагнер, І. Демко, Т. Гейко та інші. Як феномен в економічній системі

соціальне підприємництво виділила вчена М. Наумова, а проблематику розвитку та дієвості фінансування розглянула Ю. Кірсанова. Фінансові інструменти та платформи фінансування СП описувала Ільченко В.М.

Попри велику кількість досліджень, питання фінансового забезпечення та його можливості, як розвиток соціального підприємництва є актуальним питанням і потребує подальшого розгляду.

Мета наукового дослідження полягає в аналізі процесів фінансового забезпечення та пошуку альтернативних методів фінансування та фінансової підтримки розвитку СП в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу. Соціальне підприємництво – це діяльність, яка спрямована на такі позитивні інноваційні зміни у суспільстві, як пом'якшення та вирішення соціальних проблем за рахунок доходів, отриманих від власного виду діяльності. Відмінність між звичайним бізнесом і СП полягає в тому, що для другого отримання прибутку та його розподіл не є основною метою. В сучасних умовах великої кількості соціальних проблем та вразливих груп населення СП стає все більш актуальним методом подолання таких проблем. Згідно досліджень, в останні роки кількість соціальних підприємств збільшується, на 2020 рік в структурі національної системи України їх функціонує близько 1000, але у порівнянні з країнами Європи та Америки, їх частка у загальній структурі підприємств залишається дуже низькою.

На даний момент Україні перебуває в дуже складних соціально-економічних умовах, після пандемії Covid-19 та початку повномасштабного вторгнення рф. Можливості держави підтримувати бізнес і підприємства стає досить обмеженою, а кількість невирішених соціальних питань зростає. Великою перевагою СП

серед інших підприємств стає їх мобільність. Через те, що більшість – це малі підприємства, вони можуть швидко адаптуватись до нових умов, без великих втрат коштів. Така реакція та адаптація на зміни дає змогу СП вирішувати соціальні і економічні проблеми держави в умовах сучасної кризи [1]. Таку кризу можна розглядати не тільки як інструмент уповільнення розвитку підприємств, а й нові можливості для розвитку, але лише у випадку фінансування в СП з боку держави, фінансових платформ, вітчизняних та інших інвесторів.

Навколо соціального підприємництва через необхідність пошуку альтернативних джерел фінансування та різних інструментів вирішення соціальних проблем, збирається частина однодумців та формується фінансовий капітал завдяки підтримці інвесторів або через об'єднання коштів засновників-однодумців. Не дивлячись, на складну соціально-економічну ситуацію в Україні, описану вище, що впливає на умови функціонування більшості установ та організацій, наразі здійснюються певні заходи з підтримки вітчизняного СП. Як приклад можна навести Міжнародний фонд «Відродження» в рамках проекту «EU4USociety», який у співпраці з Європейським Союзом проводить конкурс «Краундфандинг для соціального підприємництва». Метою цього конкурсу є покращення умов діючих соціальних підприємств, популяризація соціального підприємництва в цілому та створення позитивної практики залучення коштів спільноти задля створення нових або розширення діючих соціальних підприємств. В рамках цього конкурсу, фінансування проектів відбувається спільними зусиллями Фонду та краундфандингових платформ, таких як «Спільнокошт». Це онлайн-інструмент фінансування проектів, який пропонує творчим людям та соціальним інноваторам звернутися за підтримкою. За допомогою платформи «Спільнокошт» збиралися кошти на безліч проектів, пов'язаних з допомогою бійцям АТО, і збираються зараз на волонтерство бійцям.

Ще один приклад, як класичний, застосування краундфандінгу у соціальному підприємстві – це Veterano Brownie Романа Набожняка. Це частина компанії Veterano Groups, вона об'єднує два соціально відповідальні бізнеси, засновані ветеранами АТО – Veterano Pizza, Veterano Coffee та Veterano Cab. Проекти групи працевлаштовують ветеранів першочергово і віддають частину прибутку на потреби родин українських військових, які загинули в АТО. Це соціальне підприємство засноване за підтримки самої Veterano Group та окремих партнерів, залучених краундфандингом. Щоб зібрати на подібних платформах гроші соціальний підприємець має враховувати інтереси всіх зацікавлених сторін: партнерів, менторів та добровольців.

Згідно дослідженням, інтернет джерела пропонують топ-10 краундфандингових платформ: Kickstarter, Indiegogo, Patreon, GoFundMe, Crowdrise, PledgeMusic, MightyCause, InKind, Crowdfunder, Give, які можуть використовувати підприємці для поповнення свого бюджету. Вид фінансування за допомогою краундфандингових платформ належить до безповоротних інвестицій. Важливим є те, що свої проекти можна розміщувати й на закордонних платформах. Переваги такого способу фінансування – це низька вартість залучення

капіталу, без необхідності сплати відсотків, популяризація проекту та швидкість отримання грошей. А основними недоліками є те, що обсяг залучення інвестицій обмежується встановленою цільовою сумою залучення коштів. Якщо цільова сума не досягається, кошти повертаються інвесторам [2].

Ще одне з джерел підтримки соціального підприємництва в Україні – проект EUnlocking, який реалізується німецьким Інститутом Густава Штреземана, українською громадянською організацією «Egalite International», молдовськими організацією «AXA Management Consulting» та Асоціацією «ECO-RAZENI», Національним центром допомоги та інформування для НУО в Молдові «CONTACT» і організацією «Pro NGO!» в Німеччині. Цей проект фінансується Європейським Союзом в рамках його програми EUYouth, яка сприяє активній участі молодих людей в житті суспільства, розвиває молодіжне лідерство і підприємництво, просуває стажування і безкоштовні навчальні програми, звертаючи увагу на проблеми молоді. Саме в Україні цей проект працює над узаконенням соціального підприємництва, створенням мотивації для більшої кількості молоді розпочинати власні соціальні стартапи та підвищувати значимість внеску соціального підприємства в бізнес і суспільство в цілому. Одні з головних цілей проекту: зменшити нерівність шляхом комунікаційної діяльності та інформаційних компаній, сприяти доступу до інформації та її обміну щодо СП шляхом створення та підтримки приватної групи соціальних підприємців в мережі Facebook в Україні, покращити спроможність молодих спеціалістів за допомогою навчання та онлайн-курсів, підтримувати консультативно, юридично та фінансово соціальних підприємців у віддалених районах України та допомагати у встановленні зв'язку соціальних підприємств з їх потенційними клієнтами та інвесторами, вирішувати проблеми доступу до капіталу для СП тощо.

Окрім вище зазначених варіантів пошуку джерел фінансування СП в Україні, варто розглянути Український соціальний венчурний фонд, який запустив Грантову програму швидкого реагування для соціальних підприємств, спрямовану на підтримку діяльності соціальних підприємств в складних економічно-соціальних умовах під час стану воєнного положення. Підприємства трансформують своє виробництво й зосереджуються.

Також, один з основних жестів фінансової допомоги соціальним підприємствам в умовах війни з боку держави, це те, що СП, які засновані як фізичні особи підприємці мали змогу отримати фінансову допомогу у розмірі 6500 гривень та отримали певні додаткові пільги до припинення або скасування воєнного стану на території України. ФОП 1 та 2 групи мають право не сплачувати єдиний податок, а для платників єдиного податку третьої групи, які подали спеціальні заявки, відсоткова ставка встановлюється у розмірі 2% доходу. Ці зміни замість вже існуючих 5% для неплатників ПДВ і 3% для платників майбутній підприємець є безробітним з числа членів малозабезпеченої сім'ї, то відповідно постанови Кабінету Міністрів України від 21.04.2021 № 397, він має право на отримання від держави одноразової безвідсоткової поворотної допомоги

для організації власного бізнесу і економічної самостійності. Тим більше, що наразі завдяки можливості автоматичної реєстрації ФОП у Єдиний державний реєстр юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань, процедура започаткування свого бізнесу значно спростилася [3].

Якщо розглядати режим оподаткування для СП в загальному плані, а не під час воєнного стану, то можна зазначити що соціальне підприємство, засноване благодійною або громадською організаціями, не сплачує податок на прибуток підприємств. Відповідно до Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації в Україні» [4] та Закону України «Про громадські об'єднання» [5] подібні організації можуть здійснювати свою діяльність, лише при умовах, якщо це передбачено в статутних документах організації, така діяльність відповідає меті даної організації і сприяє її досягненню, отримання прибутку не є основною метою, а дохід спрямований виключно на досягнення соціальної місії та не може бути розподілений між засновниками та учасниками організації. Таким чином, соціальне підприємство, створене фізичною чи юридичною особами, не отримує жодних додаткових пільг щодо підприємницької діяльності. Однак, громадські чи благодійні організації позбавлені податкового навантаження. Не дивлячись на це, більшість зареєстрованих соціальних підприємств в Україні мають статус фізичних осіб. Доволі часто соціальне підприємство зорієнтоване на працевлаштування осіб, які потребують допомоги та не можуть скласти конкуренцію на ринку праці, як приклад це – внутрішньо переміщені особи, інваліди, безпритульні тощо. Згідно Податкового кодексу України, працюючі інваліди 1 та 2 груп мають право на податкову соціальну пільгу, тому підприємство може отримувати пільгу за працевлаштованих осіб з інвалідністю.

Підтримка соціального підприємництва з боку органів місцевого самоврядування здебільшого здійснюється у межах програм підтримки малого та середнього бізнесу. У деяких регіонах така підтримка це – надання «маркетингових ваучерів», відшкодування частини оплати участі у всеукраїнських, міжнародних або міських виставках, робота центрів підтримки та консалтингу підприємств, допомога як починаючим, так і діючим бізнесам, відшкодування відсоткових ставок за підприємницькими кредитами, надання приміщень в оренду для громадських організацій за пільговими ставками тощо.

Більш ширшій інструментарій підтримки, ніж у внутрішньому фінансуванні СП, надають міжнародні фонди та організації. Останні пропонують безповоротне надання коштів (гранти), надання коштів у безвідсотковий або пільговий кредит, методичну допомогу, наставництво тощо. Задля отримання гранту підприємці з соціальною ідеєю беруть участь у конкурсах. Коли підприємці отримують безвідсоткові кредити, другі стимулюють соціальне підприємство розвиватися і генерувати прибуток, задля того, аби швидше повернути кредит. В той же час, грантове фінансування теж має ряд переваг: низька вартість залучення коштів, безповоротне отримання та відсутність подальших зобов'язань щодо свого функціонування. Серед недоліків грантового фінансування: цільове використання

коштів, періодична звітність та висока конкуренція за отримання гранту [6].

Ще один важливий інструмент фінансової підтримки СП – кредитування. Соціальне підприємництво, на відміну від традиційного бізнесу потребує особливі умови кредитування, адже хоча вони і мають однакову функціональну структуру, мета їхньої діяльності різна. Як приклад, можна розглядати програму соціального фінансування WNISEF, у якій розроблений механізм надання пільгових кредитів соціальним підприємствам. Ця програма реалізується спільно з комерційними банками-партнерами. Також, Western NIS Enterprise Fund підтримали запуск в Україні міжнародної програми для соціальних підприємців Social Impact Award. Результати такої підтримки можна розглянути на прикладі підприємства з Київської області «Смачні Справи», яке отримало другий кредит у рамках спільної програми Western NIS Enterprise Fund та Ощадбанку «Соціальне підприємництво» за ставкою 5% річних. Підприємство засноване громадською організацією «Український Донбас» та двома внутрішньо переміщеними особами, має три патенти на власну продукцію та спеціалізується на виробництві та продажу м'ясних виробів за рідкісною технологією [7]. Серед напрямків діяльності міжнародних організацій та фондів – надання тренінгових та консультаційних послуг, наставництва, коучингу. Це один з основних напрямів поширення знань, рекомендацій та допомоги щодо створення і ведення соціального підприємства.

За підрахунком експертів, зараз в Україні понад 1000 одиниць соціального бізнесу. Майже в 50% єдине джерело фінансування – власна комерційна діяльність, менше 50% фінансуються за рахунок грантів, приблизно 20% використовують кредити, а для майже 25% особисті кошти засновника є основним капіталом. Така тенденція свідчить про схильність до європейської системи здійснення соціального підприємництва і є ефективною. Існує думка, що надання коштів на безповоротній основі гальмує мотиваційну складову, але відсоток кредитних ресурсів значно менший. Зважаючи на високі ставки за кредитами суб'єкти господарювання не охоче використовують їх як фінансовий інструмент. Тож благодійні внески, нематеріальна підтримка партнерів, інвестиції засновників, гранти залишаються популярними методами фінансування [8].

Кількість джерел фінансування СП в Україні залишається обмеженою. Це спричинено недостатнім розвитком інституту соціального підприємництва в Україні. Міжнародні організації завжди відкриті до співпраці з соціальними підприємствами, в пошуку ідей та очікуванні ініціативи з боку підприємств. Щодо державної підтримки, то СП потребує більшої популяризації інформації про створення та діяльність серед населення. Такого результату можна досягти за допомогою ЗМІ. Дієві методи підтримки з боку держави це зниження податкового навантаження, допомога у виплатах на найманих співробітників, надання кредитних канікул не лише на воєнний час, але деякий час після його завершення. При фінансуванні СП, державним службам також варто встановити дієвий контроль за процесом ціноутворення, щоб традиційний бізнес не міг «задушити» соціальний, який не має на меті прибуток та менше впливає на ринкову інфраструктуру

та споживачів. Також одні з найдієвіших інструментів фінансування соціального підприємництва – це пільгове кредитування та навчання соціальних підприємців, тому що це – інвестиція в майбутнє. Важливо вкладати в соціальне підприємництво зараз, адже завдяки швидкій адаптації до сучасних умов, воно не тільки вирішує соціальні проблеми, а й займає вагомий частку економіки країни в цілому.

Для вітчизняних соціальних підприємств корисним є досвід європейських країн, де подібні підприємства на етапі свого створення мають можливість отримувати різні пільги, субвенції від держави та мобілізувати кошти за допомогою реклами своєї діяльності у соціальних мережах. Однак, є і зворотній бік такої орієнтації – це можливість зловживання податковими пільгами, субвенціями та іншими безповоротними активами, що надає держава. Наразі, функціонування СП в Україні показує, що сама діяльність, рівень розвитку та власне організація роботи в Україні та в аналогів у світі дуже відрізняються. То ж важливо переймати досвід ведення та підтримки соціального бізнесу в країнах Європи, залучати іноземні інвестиції та модернізувати систему виробництва в цілому. Переважно, соціальне підприємництво визначають як неприбуткову, альтруїстичну діяльність, але прибутковість не виключається. По праву СП вважають інноваційною діяльністю, адже за фактом нещодавнього виникнення, воно перебуває на етапі становлення та утвердження на ринку. Цей тип

підприємництва потребує нових ідей, організаційних чинників зростання, серед яких механізм фінансового забезпечення стоїть на першому місці.

Висновок. Завдяки фінансовій та організаційно-інформаційній підтримці з боку держави, місцевих та іноземних організацій, і установ, соціальні підприємці отримують практичну можливість реалізувати свої ідеї та місії, активізувати громадську діяльність та зробити свій внесок у вирішення соціальних питань. В умовах воєнного стану соціальні проблеми загострилися, особливо такі як, працевлаштування внутрішньо переміщених осіб, співпраця з волонтерами та благодійними організаціями для збору та розповсюдження гуманітарної допомоги, надання допомоги вразливим верстам населення тощо. Все це робить суттєвий внесок у покращення життя суспільства, виходу з соціально-економічної кризи та подальшого розвитку країни в цілому. Не зважаючи на складні умови функціонування більшості установ та організацій в Україні під час воєнного стану та після пандемії Covid-19, наразі здійснюються певні заходи з фінансової та організаційно-інформаційної підтримки соціального підприємництва з боку держави, місцевих та міжнародних організацій. Завдяки фінансовій підтримці з'являються можливості для розвитку соціального підприємництва в Україні, що, відповідно покращує життя суспільства, допомагає вийти з соціально-економічної кризи, вирішити соціальні питання та розвивати країну в цілому.

Список використаних джерел:

1. Ачкасова О. В. Розвиток соціального підприємництва в Україні в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. Випуск 37/2022.
2. Ільченко В. М. Вплив краундфандингу на ефективний розвиток соціального підприємства. *Інфраструктура ринку*. 2022. № 64. С. 36–41.
3. Долуда Л., Назарук В., Кірсанова Ю. Соціальне підприємництво. Бізнес- модель. Реєстрація. Оподаткування. Київ : ТОВ «Агентство «Україна», 2017. 92 с. С. 18–32, 38–46.
4. Про благодійну діяльність та благодійні організації: Закон України станом на 26.09.2014 . URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5073-17>.
5. Про громадські об'єднання: Закон України станом на 26.05.2015. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4572-17>.
6. Ільченко В. М. Кисельов В. Р. Фінансове забезпечення розвитку та інструментарій фінансової підтримки соціального підприємництва. *Проблеми інноваційно-інвестиційного розвитку. Науково-практичний журнал. Серія «Економіка та менеджмент»*. Випуск № 28/2022. С. 8–11.
7. Western NIS Enterprise Fund. <https://wnisef.org/uk/media/impact-investing-uk>.
8. ОБСЕ «Практичний аналіз розвитку соціального підприємництва». URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/a/9/426392.pdf>.

References:

1. Achkasova O. V. (2022) Rozvytok social'nogho pidpryemnyctva v Ukrajinі v umovakh voєnnogho stanu [Development of social entrepreneurship in Ukraine under martial law]. *Ekonomika ta suspiljstvo*, vol. 37/2022.
2. Ilchenko V. M. (2022) Vplyv kraundfandyngghu na efektyvnyj rozvytok social'nogho pidpryemstva [The impact of crowdfunding on the effective development of a social enterprise]. *Infrastruktura rynku*, no. 64, pp. 36–41.
3. Doluda L., Nazaruk V., Kirsanova Yu. (2017) Sotsialne pidpriemnyctvo. Biznes- model. ReEstratsIya. Opodatkuvannya [Social entrepreneurship. Business model. Registration. Taxation]. Kyiv: TOV «Agentstvo «Ukrayina», pp. 18–32, 38–46.
4. Pro blagodijnnu diyalnist ta blagodijni organizaciyi: Zakon Ukrayini stanom na 26.09.2014 [On charitable activities and charitable organizations: Law of Ukraine as of September 26, 2014]. Available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5073-17>.
5. Pro gromadski ob'yednannya: Zakon Ukrayini stanom na 26.05.2015 [On public associations: Law of Ukraine as of 05/26/2015]. Available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4572-17>.
6. Ilchenko V. M. Kysel'ov V. R. (2022) Finansove zabezpechennja rozvytku ta instrumentarij finansovoji pidtrymky social'nogho pidpryemnyctva [Financial support for development and tools for financial support of social entrepreneurship]. *Problemy innovacijno-investycijnogho rozvytku. Naukovo-praktychnyj zhurnal. Serija «Ekonomika ta menedzhment»*, no. 28/2022, pp. 8–11.
7. Western NIS Enterprise Fund. Available at: <https://wnisef.org/uk/media/impact-investing-uk>.
8. OBSYe «Praktichnij analiz rozvitku socialnogo pidpriemnyctva» [OSCE "Practical analysis of the development of social entrepreneurship"]. Available at: <https://www.osce.org/files/f/documents/a/9/426392.pdf>.

Ilchenko Viktoriia, Pistunova Veronika
University of Customs and Finance

POSSIBILITIES OF FINANCING SOCIAL ENTREPRENEURSHIP IN UKRAINE

The article considers social entrepreneurship as an innovative branch of Ukrainian business that can to decide social problems through innovative, social and economic solutions. Also, entrepreneurship is seen as an activity that not only solves social problems, but also supports business in wartime. The functioning of such enterprises remains very important for the state and the population, so the issue of financing for development remains an urgent problem for research. In the current conditions of the military and post-pandemic state, it is more difficult for social entrepreneurs to maintain their business, so now they require more support from the state and investors, including financial assistance. The ways of financing social entrepreneurship with various instruments are considered. More details about financing from the budget of local government, support for international organizations, grant and loan financing. The issue of financing such activities by governmental and non-governmental organizations has been studied. Various projects have been launched to support social business, its opening, financing and maintenance. Taking the current complex conditions of the functioning of institutions and organizations in Ukraine during the period of martial law, we are talking about measures for organizational, informational and financial support of social enterprises provided by domestic and international organizations, states and other institutions. The problems that prevent the rapid development of social entrepreneurship in the country and prevent the search for alternative financing options and their effective use are presented. Options for finding tools for financing a social enterprise are proposed. Examples of successful enterprises that participated in financial projects are considered. Proposed measures to create opportunities for the development of social entrepreneurship in Ukraine, their examples as crowdfunding platforms, and methods of financial development in the pre-crisis and post-crisis period. Thanks to such support, social enterprises can develop in different conditions, which makes an important contribution to the state and the population.

Key words: social entrepreneurship, financial support, financial instruments, state support, investments, crowdfunding.

JEL classification: F63, L31, M21
